

vii. 3813 - 64/1934-35 - 1934. xi. 21. - vegyes - nytko; ✓

viii. 4244 - 80/1935/36 - 1935. xi. 26. - komb. állományi; ✓

kieg. - nytko; ✓

Megjött, belv. m. 1911. febr. 21. ijt; ✓

Aratási átirat: 675/1934-40.

állományi.

kieg. B.

Rep: 1940. iii. 7.

A szövetkezetek

és a középosztály...

Doktori értekezés a közgazdaságtan köréből.

I r t a:

Kis Sándor jogszigorló.

A 2377

Forrásmunkáim:

- 1./ Földes Béla dr.: A kapitalizmus jellege, előnyei, kinövésai /Közgazdasági értekezések, új sorozat II. kötet/
- 2./ Wernicke J dr: Kapitalismus und Mittelstandspolitik 1922. 2
- 3./ Schiller Ottó: Középosztálypolitika /Közgazdasági szemle 1912 II./
- 4./ Földes Béla dr.: Társadalmi Gazdaságtan. I-1913, I-1917.
- 5./ Rubinek Gyula: Szabadverseny-Kartelek-Szövetkezetek 1897.
- 6./ Czettler Jenő dr.: Magyar mezőgazdasági szociálpolitika 1914.
- 7./ Kulemann W: Die Genossenschaftsbewegung I-II kötet. I. 1922, II. 1925. 2

V á z l a t:

- 1./ Bevezetés.....
- 2./ A középosztályról
- 3./ Kapitalizmus, szocializmus és a középosztály..
- 4./ A szövetkezésről..

B e v e z e t é s .

Az ujkori kultúra lényege s megkülönböztető ismertetőjegye a politikai, gazdasági és szellemi téren keresztülvitt teljes szabadság; amelynek tagadhatatlan következménye a technika nagymérvű fellendülése s a kapitalizmus kifejlődése.

A versenyszabadság korlátlansága azonban káros hatásaiban is jelentkezve, hozzájárult az erkölcsök megváltoztatásához, kifejlesztette a pénz, illetőleg a vagyon imádatát és a gaz-

dagságot ezideig elképzelhetetlen hatalommá növesztette. A pénz eme hatalma szülte az emberek kapzsiságát, lelketlen kizsákmányolási vágyát egyfelől, elégedetlenséget, gyűlöletet másfelől. Ezeket a tomboló érzéseket egyrészt a kapitalizmus, másrészt a szocializmus ádázul küzdő harcosai képviselik. Felette sajnálatos tény, hogy ez az áldatlan harc a társadalom legértékesebb részét, a küzdő rétegek ütköző felületét, a középosztályt támadja meg létérdekében s fékezhetlenség esetén annak teljes felmorzsolódását is eredményezheti.

Nem szabad azonban a szabadversenyt, illetőleg a kapitalizmust, ami a gazdasági és kulturális fejlődésnek szükségszerű következménye volt, emiatt kárhozatni. A veszélyeztetett középosztály sem tűzheti ki célul a fejlődés aka-

dályozását, hanem megfelelő eszközök igénybevételével, a változott viszonyokhoz alkalmazkodva növelnie kell erejét, hogy gazdasági erőhöz jutva, módjában álljon a küzdő feleket, gazdasági és társadalmi életünk egyensúlyát létrehozó kompromisszumok kötésére kényszeríteni.

A középosztály sürgős feladata beleilleszkedni a versenybe s hogy abban megállhassa a helyét, tömörítenie kell a rendelkezésére álló kisebb gazdasági erőket, céljának eléréséhez szükséges megfelelő nagyobb erővé.

Ezt a szervezést a s z ö, v e t k e z e t i mozgalom vállalta feladatául.

A KÖZÉPOSZTÁLYRÓL.

A társadalom rétegződöttsége, illetve az egyes rétegek szoros elhatároltsága nem örökérvényű merev, hanem korokkal, gazdasági és politikai rendszerekkel, a legkülönbözőbb változásoknak, állandó fluktuációnak kitett képződmény. Valamely társadalmi osztály fogalma tehát szorosan alá van vetve egy meghatározott korszaknak. A következőkben középosztály alatt korunknak, a kapitalizmus korának középosztálya értendő.

A fogalmak, melyek jelölésére az egyes írók a középosztály szót alkalmazzák, a legtöbb

esetben nem fedik egymást. Schmoller erre vonatkozólag az 1887 jun. 11-iki, 8. ev. szoc. kongresszuson tartott előadásában a következőképen fejti ki véleményét: "A középosztály fogalma a különböző szempontoknak és jegyeknek egész sorát foglalja magában: hozzáfűződik a vagyon-és jövedelemmegoszlás képzeteihez, valamint a tisztelet a szociális rang, a technikai és általános képzettség, az életnivó, a hivatás és munkamegosztás képzeteihez; mindenki, aki ezt a szót használja, ezeknek a képzetsoroknak mintegy átlagát alkalmazza, de az alsó és felső határok megállapításánál más-más mértékkel mér". Máskor ugy nyilatkozik, hogy: "kétféle középosztályt kell megkülönböztetni, egy régit és egy újat. Az első a mezőgazdaság-

ban, iparban és kereskedelemben önálló egyedekből állt, akiknek üzeme és életmódja nem haladt túl bizonyos középszerűséget. Az új középosztálynál az utóbbi körülmény persze megmaradt, ellenben elesett az önálló tevékenység követelménye. Ezért tartalmaz még hivatalnokokat és alkalmazottakat is, valamint a munkásság magasabb rétegeit". /Kulemann: Die Genossenschaftsbewegung. II. kötet. 143 old./

"Fritsch lipcei mérnök a középosztályhoz számítja mindazt, ami a mai társadalom végletei, a leggazdagabb és legszegényebb között középen áll. Szerinte a középosztályba sorozható, aki nem egyes osztályok uralmát, hanem az összeség harmonikus fejlődését szorgalmazza, minden osztályhoz

tály jogos érdekeit elismerve". /wernicke:Ka-
pitalizmus und Mittelstandpolitik 92 old./

A III. nemzetközi középosztálykongressz-
szuson dr. Georg Mayr egyetemi tanár az "inter-
nationaler Verband zum Studium der Verhältn-
nisse des Mittelstandes" akkori elnöke, meg-
nyitó beszédében a következőképen körvona-
lalta a középosztályt: "Gazdaságilag a közép-
osztály jótékony átmenetet képez a termelés
koncentrálásából származó óriásvállalatok
és az ezektől függő bérmunkások nagy töme-
gei között. A középosztály ismeretető jegye
tehát gazdasági szempontból az önállóság.
Szociális szempontból a középosztályok a
vagyonnak, a jólétnek azt a középső réteget
képviselek, mely nélkül a társadalom pira-
misa összedől. Sem az egyik, sem a másik szem-

pontból nem lehet a középosztály jelentőségét egyoldalúan megítélni; az önálló, de vagyontalan existencia épügy nem számíthatja magát a középosztály polgáraihoz, mint a magas munkabérek mellett dolgozó, de gazdasági függésben lévő "elite-munkások". /Schiller Ottó: Középosztálypolitika. 679 old./

Ez a néhány példa is szemléltetően bizonyítja, hogy mennyire nem egyezők a vélemények a középosztály fogalmáról.

Maga a középosztály elnevezés arra utal, hogy egy olyan társadalmi osztály megjelölésére szolgál, amely mások között középső helyezkedik el. A határoló osztályokat - durva vonalakkal elhatárolva - egyfelől a kapitalisták, másfelől a vagyontalan proletárok alkotják.

A tőkével rendelkezők azonban nem képeznek zárt társadalmi osztályt, minden osztályban, még a munkások között is előfordulnak/pl. a konfekciós ipar részére otthon, filléréért dolgozó, saját varrógéppel rendelkező munkásnő./ A tőkére ily módon alapított felosztás tehát nem helytálló, ezért meg kell különböztetnünk nagy tőkékkel rendelkezőket, közészerű vagy kisebb tőkék, végül elenyészően csekély tőkék tulajdonosait, illetőleg tőkenélkülieket. A középosztályhoz eszerint a közepes vagy kisebb tőkék tulajdonosai tartoznának, foglalkozásukra való tekintet nélkül, a döntő idetartozásukat illetőleg, csupán a megfelelő tőke felett való rendelkezés volna. Nehéz lenne azonban csak megközelítőleg is találó számszerű határokat vonni e célból, mert a gazda-

sági élet hullámozása folytán ezek a számok állandóan változnak. Meg kell tehát elégednünk azzal az általánosságban mozgó magyarázattal, hogy a nagytőkék tulajdonosai a kapitalistákhoz, a közepes és kisebbeké a középosztályhoz, a tőkenélküliek, illetőleg az elenyészően csekély tőkék tulajdonosai pedig a proletáriátushoz tartoznak.

Ujabb nehézséggel kell azonban találkozunk, ha meggondoljuk, hogy a hivatalnokok nagy száma, még a legmagasabb rangfokozatban is, valamint az ugynevezett szabadfoglalkozást űzők, mint orvosok, ügyvédek, művészek, írók stb. jelentékeny része nemcsak vagyon-talan, de nagyon sokszor el van adósodva. Így az előbbi definíció szerint a szellemi élet vezetőinek nagy részét a proletáriátushoz

kellene sorozni. A tőke tehát nem bizonyult elég megfelelő mérőeszköznek. Ha megkíséreljük a jövedelem segítségét igéymbevenni, azokat sorozhatjuk a középosztályba, akiknek többé-kevésbé biztosított közepes jövedelmük van. Kizártuk így a középosztályhoz való tartozásból a nagytőkék biztosított nagy jövedelmének élvezőit és a munkabér jövedelméből élők nagy többségét. Mint a tőke nagyságánál, úgy itt sem vonhatunk éles határokat, mert az összegszerűen meghatározott jövedelem abszolút értéke a változó közgazdasági életben mindig más és más lesz. Azonkívül tekintetbe kell vennünk, hogy a városban és a vidéken, sőt különböző városokban eltérő életviszonyok fognak uralkodni. Így ehelyütt is el kell fogadnunk azt az általános-

ságban mozgó meghatározást, hogy a mindenkori viszonyok közt közepesnek nevezhető jövedelemmel rendelkezők a középosztályba tartoznak.

Az említett tényezőkön kívül a középosztályhoz való tartozás kritériumaként szerepel még a foglalkozás és társadalmi állás is/pl. a közepes keresetet elérő, de kizárólag fizikai munkát végző bér munkás alacsony társadalmi állásánál fogva nem sorozható középosztályba/.

Összefoglalva az elmondottakat: a középosztályhoz rendszerint olyan egyéneket sorozunk, akik hivatásukban nem tisztán testi vagy mechanikai munkát, hanem többkevesebb szellemi munkát végeznek és a fizikai vagy mechanikai munkát irányít-

ják, vezetik vagy ellenőrzik, a mindenkori viszonyoknak megfelelő közepes jövedelemmel és gyakran közepes tőkével is rendelkeznek./wer-
nicke: Kapitalismus und Mittelstandspolitik 94
old./Ezek szerint a középosztályba tartoznak
a mezőgazdák, iparosok, kereskedők, szabadfoglal-
kozást űzők, magán ésköztisztviselők, egyéb al-
kalmazottak, tőke és életjáradékot élvezők
legnagyobb része, vagyis mindaz, ami anépség
nagy jövedelmű, gazdag rétegei és a birtokta-
lan, csupán mechanikai munkát végző munkásság
közé esik.

Összetételére nézve nem alkot a középosz-
tály egyöntetű szorosan összefüggő egységet,
hanem társadalmi állásra és foglalkozásra
nézve különböző csoportokból tevődik össze,
melyek különféle, egymástól eltérő, gyakran

ellentétes érdekeket képviselnek. Még az aránylag egységes gazdaatársadalomban is vannak érdekellentétek, így pl. a túlnyomólag állattenyésztással foglalkozó gazda érdeke a takarmány olcsóságát kívánja, míg a takarmányt termelő gazda azt természetesen a legmagasabb áron szeretné értékesíteni. A város és a vidék közötti ellentét oka, hogy egymás termelvényeire vannak utalva, tehát a városi iparos és kereskedő a mezőgazdával ellentétben, a mezőgazdaságból eredő nyersanyagok és fogyasztási cikkek olcsóságát kívánja, viszont a gazda, az iparos és kereskedő bosszúságára, az iparcikkekre igyekszik minnél alacsonyabb áron szert tenni. A városi középosztálynál is látunk két nagy ellentétes érdekcsoportot: egyfelől vannak az önálló iparo-

sok és kereskedők, másfelől a köz-és magán-tisztviselők, egyéb ipari és kereskedelmi alkalmazottak, valamint a szabad foglalkozást űzők, akik mint eladók és vevők kerülnek szembe egymással. Ellentétes álláspontot foglalnak el még a munkavállalók a munkaadókkal, valamint a háztulajdonosok a bérlőkkel és így tovább, a legkülönbözőbb viszonylatokban kerülnek szembe egymással a középosztály tagjai. Ha ezeken után mégis közös elnevezéssel jelölik, közös középosztály-problémáról és középosztály-politikáról beszélnek, kell, hogy valami átfogó, közös ügye legyen az egész középosztálynak, ami egységes társadalmi osztállyá kapcsolja, ami a másik két osztálytól megkülönbözteti. Ez az ügy az a közös érdek, ami a jelen-

legi társadalmi és gazdasági rendet illető egységes állásfoglalásban nyilvánul meg. Ennek alapján a középosztály leglényegesebb ismeretető jele, hogy a proletáriátussal szemben nem kívánja a mai társadalmi és gazdasági rend felfogatását, mert léte a kapitalista társadalomban gyökerezik, a magántulajdont és a magántulajdon rendszerén alapuló gazdálkodást életfeltételének tekinti, azonban a kapitalizmusnak a nagytőke javát szolgáló ferdeségei őt is sújtják s ezek ellen teljes egészében, a proletáriátussal egyidejűleg ő is küzd. Ez a sokrétű középosztály tehát a társadalomnak az a része, amely a szélsőséges osztályok uralmi vágyát igyekszik leküzdeni, hogy lehetővé tegye az összeség harmonikus együttműködését, minden osztály jogos érdekeit el-

ismerve.

Tgajai rendezett gazdasági viszonyok mellett olyan anyagi körülmények között élnek, hogy a biztosított fizikai életfeltételek mellett kulturális, szellemi szükségleteik is támadnak, amelyek kielégítésére irányuló vágy egészséges hajtó erőként szerepel a gazdasági és szellemi kultúra továbbvitelére. Így hát a középosztály az a talaj, amelyből a kultúra fakadt s amely legalkalmasabb annak táplálására; míg a szegénység sivár nincstelensége vagy a gazdagság elpuhitó bősége terméketlen terület a kultúra számára.

Különböző elgondolások és más-más indítók alapján bár, de úgy a kapitalisták, valamint a porletáriátus nemzetköziségre hajlanak. A nemzeti érzés leghivebb istápolója

a középosztály, amely a tradíciókhoz ragaszkodva, a speciális nemzeti szellem és kultúra megbízható letéteményese.

A középosztály-mint láttuk- a társadalom legértékesebb elemeit összesíti, amelyek munkásságuknál, mentalitásuknál, de tömegükénél fogva is nemzetfenntartásra vannak hivatva. Valamely állam csak úgy lehet számottevő, fejlődőképes, befolyásos a népek összességében, ha békésen dolgozó, szilárd anyagi és erkölcsi alapon álló középosztálya van. A középosztály megerősítésének tehát messzemenő anyagi, erkölcsi, szociális és politikai jelentősége van. Ezért nagy horderejű és sürgős orvoslást kívánó tény az a középosztály sorait mind erősebben ritkító szociális baj, amely a gazdasági élet ama gyökeres változásából eredt, amit a sza-

badverseny és a kapitalizmus tulzott méretekben való kifejlődése okozott.

KAPITALIZMUS ÉS SZOCIALIZMUS ÉS A
KÖZÉPOSZTÁLY.

Az újkor kapitalizmus szűknek találva azokat a kereteket, amelyekbe belenőtt, szétfelesztette a gazdasági, társadalmi és politikai élet minden megnyilvánulására rányomta bélyegét.

Amíg a föld, az ipar és kereskedelem kötött volt, a tőke csak a termelés eszközeként szolgálhatott. A szabadverseny diadalra jutásával azonban az ingótőke öncéllá lett, a nyereszkeresést tűzve ki feladatául.

A felszabadult forgalom, a szállítási lehetőségek nagyszabású fejlődése a távolságot legyőzve, mind nagyobb piacok szervezését tették le-

hetővé. A korlátolt piacok idejében a városok iparosainak és kereskedőinek rendes körülmények között, a vásárok idejétől eltekintve, idegen iparos nem támaszthatott versenyt. Így a város minden iparosa tudta, hogy mennyi az ő hányadára eső fogyasztó, akiket neki kell ellátnia, akik viszont számára tisztességes megélhetést biztosítottak. Termelvényeinek előállításának költsége az ő szempontjából alárendelt fontosságú volt, mert ha neki többbe kerültek, a fogyasztó többet fizetett értük, úgyhogy neki minden igyekezete arra összpontosulhatott, hogy termelvényei minnél tökéletesebb kivitelben kerüljenek a megrendelőhöz.

A gazdasági szabadság folytán az egész világ egy piac lett. A világpiacok sokféle

árunak a tömeges elhelyezését tették lehetővé, ami a termelési üzem és kereskedelmi szervezet átalakulásához vezetett. A technika meglepő méretű fejlődésének eredményei és a felgyülemlett nagytőkék segítségével hatalmas koncentrációs szervezetek alakulnak, amelyek nagytömegű olcsó cikkekkel látják el a piacokat.

A szabadverseny révén az érvényesülés terén döntő fontosságú tényezővé lett a termelési költség, mert most már csak az tudja a termelvényeit, illetőleg az áruját értékesíteni, akinek árait a korlátolt felvevőképességű piac még hajlandó megfizetni. Aki drágán termel, lemarad a versenyben. A nagyüzemeknek a rendelkezésükre álló tőkével módjukban áll a tőkéletes munkamegosztást,

modern munkagépeket alkalmazni sezzel termelési költségeiket redukálni. Csökkenti még az általános költségeiket vállalatuk nagyobb terjedelmű berendezése s olcsóbbá teszi termelésüket a szükséges anyagoknak nagyban való beszerzése is. Fokozza a hatást, hogy a gyárüzem termelvényei sokszor modernebb, tetszetősebb alakban kerülnek forgalomba. Ilyen versenytársakkal a tőkeszegény kézművesek nem bírták a versenyt, fokozatosan veszítették el a talajt lábuk alól. Legnagyobb részük proletársorba süllyedt, örülve, ha az őket tönkretévő gyárak valamelyikében munkásként elhelyezkedhettek. A versenynek jobban ellentálló iparokban lévők is csak nagyon küzdelmesen tudják bizonytalan pozícióikat megtartani.

Mind több és több tőkeszegény kisüzem hullik el a küzdelemben, de a porondon maradó nagytőkések között is elfajul a verseny; a termelést minden áron olcsóbbá kell tenni, amit a gépek mind szélesebbkörű alkalmazásával és további üzemkoncentráció útján érnek el. A géptechnika terjedése, amely sok emberi munkaerőt tesz feleslegessé, nem csak közvetlenül, hanem közvetve is eredményezett megtakarításokat, ugyanis a termelésben elhelyezkedni nem tudó, kenyerrüktől megfosztott, állandóan növekvő számú munkanélküliek a munkapiacot nyomva, munkában lévő társaiknak súlyos versenyt támasztanak, aminek következtében a munkabér a minimumra száll, míg a munkaidő a maximumig emelkedik. Az olcsóságra való törekvés, figyel-

men kívül hagyva minden egészségi és erkölcsi szempontot, munkába hajt, levegőtlen, szűk helyiségekbe nőket és gyermekeket is. Az általános költségek apasztását célzó többtermelés a termelést annyira megduzzasztotta, hogy az erősen túlhaladta a fogyasztás határait, ami sorozatos gazdasági válságokat idézett elő. A kapitalista termelők és közvetítők átlátva a verseny romboló hatását, saját veszélyeztetett helyzetük megvédésére érdekközösségekbe tömörültek. Ekkor emelkedtek jelentőségre a kapitalista termelési rendszer nagy befolyású tényezői: a ringek, kartelek és trösztök. Létjogosultságukat azal indokolják, hogy a termelést szabályozzák, képesek lévén a világpiacok áttekintésére, időben alkalmazott általános termelés-csökkentéssel megelőzik a termelési válsá-

gokat. Tevékenységüket azonban nem csupán ilyen üdvös irányban fejtik ki, hanem a gazdasági élet sok súlyos sérelmeinek okozói is lettek. Veszedelemük abban rejlik, hogy egyesek kezében óriási, majdnem korlátlan hatalmat összpontosítanak, ami visszaélésekre és nyereszkedésekre ad alkalmat. Kártevéseikkel nemcsak az érdekelt nyerstermelőket, iparosokat és kereskedőket sújtják, hanem a fogyasztást drágítva, mindenkit megsarcolnak. Céljaik elérésének érdekében nem riadnak vissza tisztességtelen eszközök igénybe vételétől sem. Nagy befolyásukkal az államhatalomra is képesek pressziót gyakorolni. Ha a gazdasági élet valamely területét megszervezték, lehetetlenné teszük abban a körben újabb vállalatok ala-

pitását, azokat a vállalatokat pedig, amelyek nem csatlakoznak hozzájuk, megvásárolják vagy tervszerűen tönkre teszik. Így minden versenyt teljesen kizárva, a nyersanyagokat szállító termelőket és a cikkeiket árusító kereskedőket függő helyzetbe hozzák. A termelőtől csak az általuk megkívánt minőségben és az általuk megszabott árban vesznek át, befolyásuk alá vonva a termelést. A kiszolgáltató kereskedőknek előírják, hol, mennyit, milyen áron adhatnak el, egyben kötelezik őket bizonyos mennyiségek átvételére. Különösképen súlyosbbitják ezt a helyzetet a külföldre szállító kartelek, amikor azt az árkülönbözetet, amennyivel az idegen piacok megszervezése érdekében a kivitt árukat olcsóbban kellett eladniok, a belföldi fo-

gyasztóval fizettetik meg. Ezt az államhatalomra gyakorolt befolyáskkal elért magas behozatali vámok teszik lehetővé. /Földes: Társadalmi Gazdaságtan. I. 213 old./

A kapitalizmust összmegnyilvánulásaiban mérlegelve, látjuk, hogy ahhoz a mérhetetlen kulturális és gazdasági szolgálathoz, amellyel annyit tett az összemberiség fejlődésének érdekében, pusztító erők is csatlakoztak, amelyek fékezhetetlenség esetén romba döntenek mindazt, ami eddig felépült. Nagy kulturális értékek, az emberiség fizikai, szellemi, gazdasági, erkölcsi értékei forognak kockán, amelyekre a tőke gyarapodás utáni törtetésében egyáltalán nincs tekintettel. Átgázolva a középosztály sorain, folytonosan növekvő számú tömegeket dönt le onnan a proletáriátusba,

siettetve az általános romlást.

A kapitalista rendszerű termelés nagy organizmusai a gyárak, az eddig elszigetelten dolgozó munkásokat nagy tömegekké egyesítették, amelyekben rövidesen felébredt saját társadalmi erejük tudata és az a felismerés, hogy egy olyan külön társadalmi osztályt képeznek, amelyek érdekei lényegesen különböznek a többiekétől. Látva, hogy a társadalom egyáltalán nem gondoskodik megélhetésük biztosításáról, megindították a harcot a kapitalisztikus termelési rendszer ellen. Ez a harc szülte a szocializmust, amelynek bibliája lett Marx "A tőke"-je, ill. a Marx és Engels által felépített és indokolt/tudományosan nem helytálló/ szocialista tan.

A szocializmus, ill. kommunizmus-végcélként

gondolva-mellőzése az általános polgári-
nak, az osztályállamnak, az állítólagos
felső, uralkodó osztályoknak és azok helyet-
tesítése a proletár kényszerállammal, nem-
zetközi osztályharc útján- legyen az par-
lamenti többséggel, legyen a proletáriá-
tus erőszaka és diktaturája alapján véres
terrorral- egy minden ember számára álli-
tólag egyenlő, illetőleg egységes életmód
megteremtésére, a szegény és gazdag meg-
különböztetés eltüntetésével, a termelési
és a kommunizmusban a fogyasztási eszkö-
zöknek is a közös tulajdonba vételével.
/wernicke: Kapitalismus und Mittelstands-
politik 76 old./

Ha a proletáriátus törekvése megva-
lósul, akkor ez magába szív, felold min-

den társadalmi réteget, megszüntetve magát az államot is, amely szerinte csak osztály-érdekeket képvisel.

Ugy a kapitalizmus, mint a szocializmus, a társadalom legfőbb javait, szociális, erkölcsi, szellemi és gazdasági értékeit támadja meg, tehát egyik sem érvényesülhet a társadalom egészséges fejlődésének veszélyeztetése nélkül./Földes: A kapitalizmus jellege, előnyei, kinővései, 18 old./ Amikor a mindkét irány által létérdekében veszélyeztetett középosztály szélsőségeik ellen védekezik, azaz igyekszik a kapitalizmus gazdálkodásának határt szabni, működését ellenőrizni és észszerű határok közé szorítani, minden szocialisztikus mozgalmat elfojtani, nemcsak saját jogait és érdekeit védi, hanem fontos kulturmissziót is betölt.

A SZÖVETKEZÉS RÖL.

Az iparszabadság a jogi függetlenséget ugyan meghozta, a gazdasági függést azonban erősebbé tette s forrásává vált a megélhetés bizonytalanságának, miután a szervezetlen társadalomban tág teret nyitott a visszaéléseknek. A liberalizmus ürügye alatt folytatott kiméletlen harcban sikerült bár néhány, az erkölcsi törvényeket semmibevevő embernek hatalmas vagyont gyűjtenie, azoknak a nagy tömeget kitevőknek a soraiban azonban, akik a gazdaságilag gyengébb elemet képviselik, fokozatosan nő a nyomor, amely az egész kulturát elsöprő forradalommal fenyegeti a társadalmat. A kapitalisztikus termelési rend káros jelen-

ségeinek kiegyensúlyozására, a kollektív termelés szükségessége nélkül, hatásos védőeszköznek bizonyult a szövetkezés, amely a termelés egyes tényezői és a fogyasztás közötti-a szabadverseny által szabályozatlan-
ná vált-viszornak az összhangba hozatalá-
ra van hivatva.

Célja: a verseny megfékezésével az ingó-
tőke tulkapásait letörni s azt újból ere-
deti rendeltetésére, a közjó emelésének ér-
dekében, a termelés szolgálatába terelni.

/Rubinok: Szabadverseny, Kartelek-Szövetke-
zetek 19 o./

Eszköze: a veszélyeztetett helyzetben levő
osztályok tagjainak gazdasági erejük ösz-
szegyűjtése által való egységes frontba tö-
mörítése a közös óél érdekében s az összetar-

tozandóság érzésének fokozása s szövetkezeti szellemnek körükben való elültetésével. A szövetkezeti szellem értelmében az egyes tag nemcsak saját, hanem tagtársai érdekét is szem előtt tartja, tehát az egoismust részben felváltja az altruizmus. Az ember társadalmi életében mindkettőnek fontos szerepet kell betöltenie. Az önfenntartásban az egoismus feladatát képezi az egyén hatáskörébe való jogtalan beavatkozások áthárítása. Altruisztikus kötelezettség tekintetével lenni arra, hogy az ember egy nagy egységnek a tagja, melynek érdekét köteles szolgálni. Mindkét irány ki van téve a veszélynek egyoldaluvá s ezzel jogtalanná válni. Az egyik hibába az individualizmus, a másikba a szocializmus esik. A szövetkezeti rendszer kapcsolatot

akar közöttük teremteni, amennyiben szocialisztikus és individualisztikus mozzanatok megfelelő arányban való egyesítését tartalmazza s mindkettőnek csak a kivánatos mozgási területet nyújtja.

Természetes tehát, hogy a szövetkezet, mint üzemforma is, "kompromisszumot jelent az individualis és a társadalmi üzem között; nem szocialisztikus, de nem is kapitalista intézmény". /Czettler: Magyar mezőgazdasági szociálpolitika 203 o./ A kapitalista vállalatokkal ellentétben nem tőke, hanem személyi egyesülés, miután tagjainak számottevő hasznát nem a tőkebefizetések arányában, hanem az igénybevétel alapján nyújt.

Kereskedelmi törvényünk 223 szakasza szerint "a szövetkezet meg nem határozott tagokból

álló azon társaság, mely tagjai hitelének, keresetének vagy gazdálkodásának, közös üzletkezelés mellett, illetőleg kölcsönösség alapján való előmozdítására alakul." A törvény meghatározása a szövetkezeteknek csak a materiális jellegét tünteti fel, pedig azok annak ellenére, hogy a modern szövetkezeti mozgalom elindításával csupán gazdasági érdekek védelmére alakultak, mindinkább növekvő mértékben fellépő tendenciát mutatnak ideális célkitűzéseket illetőleg is. Így pl. növelik tagjaik gazdasági és általános ismereteit, különféle gyakorlati és elméleti tanfolyamok, valamint oktató előadások rendezésével; sokat áldoznak egyéni egyéni jótékonykodásra és népjóléti intézményekre; elvekben a jelenlegi gazdasági rendszer gyökeres átváltoztatá-

sának céljával gazdaságpolitikai ideálokat szolgálnak; a társadalmi ellentétek áthidalásával a társadalmi béke megteremtésén munkálkodnak; nemzetközi szervezetek kiépítésével a népek békés együttműködését segítik elő. Mindezt egybevetve, el lehet mondani róluk, hogy fontos kulturális és szociális missziót töltenek be.

Gazdaságilag a szövetkezés a sok apró erő egyesítésével képessé válik a versenykorlátozására, a felesleges közvetítők kiküszöbölésével lehetővé teszi tagjai számára az előnyös értékesítést és az olcsó vásárlást.

Eredményes működésének előfeltételei: a tagok erős szolidáris érzése, a szövetkezet tényleges igénybevétele és szakszerű veze-

tés. Ezekután a minket érdeklő középosztály szövetkezeti mozgalmanak a célja: a középosztály tagjait, akik szervezetlenül gyakran ellenségként harcolnak egymás ellen a létért, egyesíteni, bennük a szolidaritás érzését felkelteni és erősíteni, hogy szoros együtt működésükkel jobb jövőt biztosíthassanak maguknak és az egész emberi társadalomnak.

Céljának elérésére kettős módon törekszik: egyrészt a termelők szövetkezeteivel a tagok kereseti gazdaságát mozditja elő, másrészt a fogyasztási szövetkezetekkel a fogyasztást igyekszik olcsóbbá tenni.

Az önálló középosztálybeli termelőknek arra kell törekedniök, hogy szövetkezeti szervezeteik útján minden tehetségüket és

erejüket a lehetőséghez képest felszínre hozzák és fokozzák, hogy ezzel a létért való küzdelemben minél felfegyverkezettebbé váljanak. Helyzetük javítását azáltal érik el, hogy gazdasági erejük egyesítésével képesek a maguk számára azokat az előnyöket biztosítani, amelyeket a nagytőke élvez.

A termelők szövetkezeti ilyen irányú tevékenységükkel az önálló kisexisztencia megmentésén, megerősítésén, illetőleg a középosztály nivóján való megtartásán fáradoznak; gyarapítják a középosztály számsorait a termelőszövetkezetek segítségével, amelyekkel a proletársorban levő munkásokat önállóvá teszik, elpolgárisítják.

Eredményekhez a termelés és értékesítés szervezése útján, a rendelkezésre álló külön-

féle szövetkezeti formákon keresztül jutnak.

A különböző szövetkezeti alakulatoknál eltérőek azok a határok, amelyek a közös tevékenység területét, a tagok részére meghagyott önálló egyéni tevékenység területétől elválasztják. Az egyéni tevékenység erősebb korlátozása nem kedvez az elterjedtség fokának, a nagyobb működési kört szabadon hagyó formákat általában gyakrabban veszik igénybe.

Legkevésbé korlátozzák a tagok önálló termelő tevékenységét a hitelszövetkezetek mert hiszen a tulajdonképpeni termelési folyamathoz még nem tartozik hozzá a szükséges tőke megszerzése, annak csupán egy fontos előfeltételét teremti meg. Amennyiben

a termelőnek nem áll rendelkezésére elegendő tőke, kénytelen kölcsönhöz folyamodni s csak annak megszerzése után kezdődik az a tevékenység, amit szűkebb értelemben vett termelés alatt értünk. A termelésre gyakorolt nagy hatásuk abban rejlik, hogy a kölcsönfeltételek erősen befolyásolják a termelés rentabilitását.

A termelőtevékenység korlátlanságának szempontjából tekintve, hasonló a helyzet a hitel-
szövetkezetéhez a biztosító szövetkezeteknél is. Sőt van még egy közös vonásuk, mégpedig az, hogy egyiket sem lehet tisztán a termelői szövetkezetének minősíteni, miután mindkét szövetkezeti alakulat a fogyasztás érdekeit is bekapcsolja. A biztosító szövetkezetek azal emelkednek a termelésnél jelentőségre,

hogy a termelés érdekébe állított javakban rejlő anyagi kockázatnak egy részét átvállalják. Ezzel animálják a termelőt a termelés előmozdításához szükséges költséges berendezések megszerzésére, amelyekről lemondana, ha a kockázatot neki kéne egyedül viselnie. A termeléshez szükséges nyers- és segédanyagok beszerzése szintén nem tartozik még a termelés területéhez, valamint már nem tartozik oda a késztermények értékesítése sem. Mindkét tevékenység azonban szerves kiegészítője annak (annak) s ezeknek a mikénti ellátása nagymértékben befolyásolja egyrészt a termelés mennyiségi és minőségi eredményét, másrészt az annál elért haszon mértékét. Ezeket a tevékenységeket a beszerző és az értékesítő, valamint raktárszövetkezetek végzik el.

A termelők szövetkezetei csupán a középosztály egyik csoportjának, az önálló termelőknek és esetleg kisebb mértékben a szabadfoglalkozást űzőknek mozdítják elő gazdasági helyzetük javulását, mégpedig olyképen, hogy tagjaik jövedelmét fokozzák. A középosztály másik részének azonban, amely nagyobb tömegeket képvisel, jövedelmei rendszerint meghatározott nagyságúak/fix fizetésű tisztviselők és alkalmazottak/, akkor sem lennének befolyásolhatók a szövetkezetek által. A középosztály eme részének gazdaságában a rugalmasabb faktort a kiadások képviselik, amelyekkel kapcsolatban akkor érhetők el gazdasági előnyök, ha azok fejében minnél nagyobb ellenérték biztosítható./Kuleman: Die Genossenschaftsbewegung. II. 119 o./Itt te-

hát úgy segít a szövetkezés, hogy a fogyasztást olcsóbbá és gazdaságosabbá teszi s ezzel fokozza a tagok jövedelmének értékét, vagyis emeli vásárlóerejüket, illetőleg könnyebbé teszi megélhetésüket mindamellett, hogy számszerűen nem áll módjában jövedelmüket növelni.

A különféle emberi szükségletek kielégítését célzó fogyasztás a fogyasztóknak többféle tömörülését teremtette meg. Így alakulnak pl. fogyasztói szövetkezetek, élelmiszer, ruházati cikkek, lakás, világítás, víz, stb. közös beszerzésére, valamint a tagoknak és hozzátartozóiknak betegség esetén való ellátásra és ápolására, a tagok halálesetére családtagjaikról való gondoskodás céljából stb.

A világítás és vízszolgáltatás célját

szolgáltató szövetkezetek, valamint a biztosító szövetkezetek nem minősíthetők sem tisztán termelői, sem tisztán fogyasztói szövetkezeteknek, miután rendszerint csak akkor alkalmazhatók eredményesen, ha a jobb kihasználhatóság érdekében mindkét kategóriát szolgálgják. A világítási áramot szolgáltató szövetkezetek pl. csak úgy létezhetnek, ha áramszolgáltatásaikat nem csupán fogyasztók, hanem termelők is igénybeveszik, mégpedig a világításon kívül a nagyobb mennyiséget felhasználó motorikus célokra is. A sokféle fogyasztói szövetkezeti alakulat közül legfontosabbak a fogyasztási és lakásszövetkezetek.

Nem volna teljes a kép, ha a középosztály és a szövetkezetek kapcsolatainak

tárgyalása közben megfélekedznénk arról, hogy a középosztály tagjai nem csupán pártfogoltjai a szövetkezeteknek, hanem egyben lelkes ügyvivői is a mozgalomnak.

Az intellektuális középosztály a legfokozottabb mértékben ismerte fel azokat az előnyöket, amelyek a szövetkezésben rejlenek, szociális érzéktől áthatva, annak a felismerésnek is tudatára jutott, hogy neki az alacsonyabb műveltségű osztályokkal szemben társadalmi kötelezettségei vannak. Hogy ezt a felismerést tett is követte, láthatjuk abból, hogy a szövetkezeteket nemcsak saját érdekeinek szolgálataiba állította, hanem alkalmazta mindenütt, ahol módjában állott és ahol úgy találta, hogy segíthet velük.

Ha valaha volt a szövetkezeteknek létjogo-

sultások,akkor kétségtelenül a mai nehéz időkben fokozottabban van rájuk szükség. Az állam igyekezzék minden erejével a szövetkezetek további fejlődését előmozdítani,mert a szövetkezeti mozgalom nemcsak a kapitalizmus elleni leghatásosabb védőbástyának bizonyul, de a nemzet fejlődésének és szebb jövőjének legbiztosabb feltétele..

.....

DEBRECENI EGYETEM KÖNYVTÁRA
B/42/193 gyarapodási naplószám